

ΤΠΕ και Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στα Προγράμματα Αγωγής Σταδιοδρομίας

Σουβατζόγλου Βασίλειος, Δημογέροντα Αντωνία

basou@sch.gr, dimogeront@sch.gr

Εκπαιδευτικοί Πληροφορικής ΠΕ19

Περίληψη

Η επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο της Αγωγής Σταδιοδρομίας μπορεί να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στην άμβλυνση των έμφυλων ανισοτήτων στην Κοινωνία της Πληροφορίας και στη διάσταση της προσέγγισης των ΤΠΕ εκ μέρους των γυναικών αλλά και στη διάσταση της στήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας, στο πλαίσιο πάντα της παγκοσμιοποιημένης αγοράς και της ευρωπαϊκής συνεργασίας. Δράσεις όπως το Erasmus+ και το eTwinning μπορούν να αξιοποιηθούν για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων, αξιοποιώντας κατάλληλες μεθοδολογίες.

Λέξεις κλειδιά: έμφυλες ανισότητες, επιχειρηματικότητα, eTwinning

Εισαγωγή

Στις σχολικές μονάδες Δ/θμιας Εκπ/σης μπορούν να υλοποιούνται προγράμματα Αγωγής Σταδιοδρομίας υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και εντός πλαισίου που εγκρίνει το υπουργείο και ο Σύλλογος Διδασκόντων. Αυτά μπορούν να υλοποιούνται εκτός ωρολογίου προγράμματος για όλους τους μαθητές και εντός και εκτός για αυτούς στην Α' ΕΠΑΛ. Όταν υλοποιούνται ως προγράμματα eTwinning, μπορούν να ενταχθούν και εντός αναλυτικού προγράμματος. Στο σχετικό έγγραφο (Υπουργείο Παιδείας, 2016) ορίζεται ότι «ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός είναι μια διαδικασία, η οποία έχει ως σκοπό να βοηθήσει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν τις κλίσεις και να αναπτύξουν τις δεξιότητες τους, ώστε να μπορούν οι ίδιοι να διαχειρίζονται τα θέματα της προσωπικής και επαγγελματικής τους ανάπτυξης». Στην εποχή που διανύουμε, η παγκοσμιοποίηση προκαλεί τη δημιουργία, την παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών σε μια πρωτοφανή κλίμακα. Οι ΤΠΕ που αποτελούν την πλατφόρμα στην οποία χτίζεται η παγκοσμιοποίηση, δημιουργούν νέες δυνατότητες και ευκαιρίες αλλά και νέους αποκλεισμούς. Συνεπώς οι ΤΠΕ και η επιχειρηματικότητα σε σχέση με αυτές αποτελούν ένα πεδίο στο οποίο μπορεί να δράσουν οι εκπαιδευτικοί υλοποιώντας σχετικές δράσεις.

Στο κείμενο που ακολουθεί αρχικά γίνεται επισκόπηση στη σχέση επιχειρηματικότητας και γυναικών με τις ΤΠΕ και στις ανισότητες στα δύο αυτά πεδία. Έπειτα γίνεται μια βιβλιογραφική επισκόπηση των δυνατοτήτων των ΤΠΕ για την διδασκαλία της επιχειρηματικότητας στο σχολείο αλλά και στη συμβολή τους στην ίδια την επιχειρηματικότητα. Τέλος εντοπίζεται το πεδίο εφαρμογής εντός του σχολείου και συνδέεται με τις ευρωπαϊκές προτεραιότητες και δράσεις όπως το eTwinning και το Erasmus+ και επιχειρείται μια προσέγγιση των μεθόδων υλοποίησης των προγραμμάτων αγωγής σταδιοδρομίας με έμφαση στην επιχειρηματικότητα.

Επιχειρηματικότητα και Τ.Π.Ε. Η έμφυλη διάσταση τους

Οι ΤΠΕ έχουν ενσωματωθεί δυναμικά στο χώρο των επιχειρήσεων, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες αλλά και νέες ανισότητες. Τα πιθανά οφέλη τους σημειώνονται συνολικά σε όλους τους τομείς, καθώς δημιουργούν νέους τύπους οικονομικών δραστηριοτήτων, ευκαιρίες απασχόλησης και αλλαγή της φύσης της εργασίας, η οποία δημιουργεί μια σειρά νέων επαγγελματών που απαιτούν επιπλέον δεξιότητες, μειώνοντας ταυτόχρονα της δαπάνες συναλλαγής των επιχειρήσεων και εκπαίδευσης του προσωπικού τους (ESCAP, 2007). Οι έρευνες δίνουν θετικά αποτελέσματα ως προς την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων που επενδύουν σε ΤΠΕ (Barrios, 2007). Αν και στα συμπεράσματα ορισμένων διατυπώνονται επιφυλάξεις για τα οφέλη αυτά, εν τούτοις το γενικό συμπέρασμα τείνει στο ότι ο ρόλος της τεχνολογίας στην οικονομική ανάπτυξη είναι σημαντικός, σε συνδυασμό βέβαια με το απόθεμα του ανθρώπινου κεφαλαίου, το επίπεδο καινοτομίας, τεχνολογικής προσαρμογής και πληροφόρησης (Chen & Dahlman, 2004).

Έμφυλες Ανισότητες και ΤΠΕ.

Οι τεχνολογίες δεν είναι ουδέτερες ως προς το φύλο καθώς αποτελούν πρώτιστα μια αντρική περιοχή, προκρίνουν το αντρικό πρότυπο και περιθωριοποιούν το γυναικείο γνωστικό κεφάλαιο. Κατασκευάζονται κοινωνικά ασκώντας με τον τρόπο αυτό διαφορετικές επιδράσεις σε άνδρες και γυναίκες. Εμφανίζονται ουδέτερες ως προς το φύλο (gender-blind), όμως υφίστανται διαδικασίες εντός του πλαισίου που δημιουργούν πιο υπονομεδούν την πρόσβαση των γυναικών στις δυνατότητες και ευκαιρίες της αναδυόμενης κοινωνίας της γνώσης και των πληροφοριών (ESCAP, 2007). Για παράδειγμα σε προσπάθειες, παροχής καθολικής και ισότιμης πρόσβασης μελών αγροτικών κοινωνιών στις ΤΠΕ, καταγράφεται προσαρμογή του προγραμματισμού και της εφαρμογής τους στις ανάγκες των ανδρών ενώ οι αντίστοιχες των γυναικών παραβλέπονται ή παρακάμπονται, οδηγώντας αυτές σε περαιτέρω περιθωριοποίηση (Kuga_Thas, Ramilo & Cinco, 2007). Το ψηφιακό χάσμα είναι γεγονός και έχει διττή αναφορά. Υπάρχει χάσμα ανάμεσα σε χώρες αλλά και εντός των χωρών (ILO, 2008) όπου πλήττονται κυρίως οι ασθενέστερες κοινωνικοοικονομικά ομάδες.

Έμφυλες Ανισότητες στην Επιχειρηματικότητα και Υποστηρικτικές Πολιτικές

Υπολογίζεται ότι οι γυναίκες αποτελούν το ένα τρίτο με ένα τέταρτο του συνολικού παγκόσμιου επιχειρηματικού πληθυσμού. Σε μερικές χώρες, η αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων που ανήκουν σε γυναίκες ξεπερνούν τη γενική αύξηση του ρυθμού νέων επιχειρήσεων. Όμως η παρουσία τους στις διεθνείς αγορές είναι αδύνατη (Ulusay de Groot, 2000). Οι λόγοι γι' αυτό, είναι οι ήδη πολλές ευθύνες των γυναικών, η δυσκολία πρόσβασης σε πόρους λόγω κοινωνικού αποκλεισμού και η έλλειψη τυπικής ή άτυπης μάθησης στην επιχειρηματικότητα. Η Επιτροπή για τη Θέση των Γυναικών (CSW, 2003) των Ηνωμένων Εθνών εξετάζοντας το ζήτημα της ισότητας πρόσβασης, χρήσης και αξιοποίησης των ΤΠΕ προκειμένου αυτές να γίνουν εργαλείο για την ανάπτυξη, υποστήριξε ότι πρέπει να εφαρμοστούν ενέργειες στήριξης των γυναικών : i) στις εθνικές πολιτικές, που καλούνται να ενσωματώνουν την έμφυλη διάσταση στις ΤΠΕ, ii) στην ενίσχυση του ρόλου των ΤΠΕ ως οργάνου για τη συμμετοχή γυναικών στη λήψη αποφάσεων και διακυβέρνησης, iii) στην ενίσχυση των ικανοτήτων των γυναικών στην ανάπτυξη της γνώσης και της έμφυλης διάστασής της στο διαδίκτυο και iv) στην ανάπτυξη των ΤΠΕ ως οργάνου για την οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών μέσω της πρόσβασης ή ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας. Γίνεται έτσι φανερό η σύνδεση του πεδίου της επιχειρηματικότητας μ' αυτό των ΤΠΕ στο ζήτημα αφενός της ανάπτυξης και αφετέρου στο ζήτημα της άμβλυνσης

των ανισοτήτων και βελτίωσης της θέσης των γυναικών στο 'παγκόσμιο χωριό'. Η βελτίωση μπορεί να επιτευχθεί μέσω εκπαιδευτικής, πολιτικής και οικονομικής ενδυνάμωσης. Στην εργασία γίνεται εστίαση στην εκπαιδευτική ενδυνάμωση μέσω ΤΠΕ και προγραμμάτων (Sywulka, 2002). Η προσπάθεια αυτή έχει και τη διάσταση της πλήρους αξιοποίησης των ΤΠΕ, γιατί οι γυναίκες αποτελούν το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού, άρα χωρίς αυτές, οι χρήστες μειώνεται με συνέπεια να μειώνεται και η δυνατότητα τους να είναι ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την προώθηση της ανάπτυξης (ESCAP, 2007).

Γυναικεία Επιχειρηματικότητα και Τ.Π.Ε

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα, εκφράζεται κυρίως μέσα από μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ESCAP, 2007), μικρού κεφαλαίου και περιορισμένων θέσεων απασχόλησης. Η ενσωμάτωση ΤΠΕ στις επιχειρήσεις έχει δυσκολίες αλλά επιφέρει αλλαγές σ' αυτές. Ιδιαίτερα το Διαδίκτυο επηρεάζει ιδιαίτερα την ανάπτυξη και την αναβάθμιση της εμπορικής δραστηριότητας, αποτελώντας αναπόσπαστο τμήμα της επικοινωνιακής δραστηριότητας των επιχειρήσεων. Προσφέρει τις περισσότερες δυνατότητες αμφίδρομης επικοινωνίας με πελάτες, καταναλωτές και συνεργάτες. (Γεωργόπουλος, Πολλάλης, & Αγιακλόγλου, 2000). Οι ΤΠΕ δίνουν τη δυνατότητα στις επιχειρηματίες να αντλούν πληροφορίες ή να ειδοποιούνται για τις τιμές των προϊόντων που αγοράζουν και πωλούν, προγραμματίζοντας έτσι αγορές και πωλήσεις. Η πλήρης πληροφόρηση επιτρέπει την επιλογή του τόπου πώλησης, το συγχρονισμό των πωλήσεων και την άμβλυνση της ασύμμετρης σχέσης παραγωγών και μεσαζόντων, με αποτέλεσμα της μείωση της εκμετάλλευσης (Maier & Nair-Reichert, 2007) οδηγώντας σε αυξανόμενη παραγωγικότητα.

Στην παγκοσμιοποιημένη αγορά δημιουργούνται προϊόντα και υπηρεσίες υπερμεγέθη με πολυπλοκότητα, που μπορούν να ολοκληρωθούν μόνο μέσα από συνεργασίες που υλοποιούνται με αξιοποίηση των υπηρεσιών και δυνατοτήτων των ΤΠΕ (Hajela, 2005). Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις μπορούν να συμμετάσχουν σε τέτοιες συνεργασίες είτε ως συνεργάτες είτε προσφέροντας υπηρεσίες ή τροφοδοσία στις συμμετέχουσες εταιρείες (EuroFound, 2009). Σήμερα η διάθεση και χρήση Ελεύθερου και Ανοιχτού Λογισμικού, με το συνδυασμό ομοιομορφίας και χαμηλού ή και καθόλου κόστους (Vickery & Wunsch-Vincent, 2009) επιτρέπει την ώθηση της επιχείρησης προς το νέο. Η οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών μέσω και της στήριξης των επιχειρήσεών τους με σύγχρονες τεχνολογίες, βοηθά όχι να μειωθούν οι έμφυλες ανισότητες αλλά μέσα από αυτές και οι φυλετικές, όπως για παράδειγμα οι προσπάθειες που γίνονται στην Νότιο Αφρική (Ndabeni, 2008). Με την μείωση των ανισοτήτων αυτών δίνονται νέες ευκαιρίες για απασχόληση και εξόδου από την επικρατούσα φτώχεια στις τάξεις των γηγενών. Οι τραπεζικές συναλλαγές μέσω ΤΠΕ και ο εμπλουτισμός της αγοράς με εξωτραπεζικούς οργανισμούς χρηματοδότησης, δίνει νέες δυνατότητες για λήψη δανείου της επιχείρησης από γυναίκες που δυσκολεύονται στην πρόσβαση στη χρηματοδότηση και όταν την πετυχαίνουν λαμβάνουν μικρότερα δάνεια από τους άνδρες (NiD, 2004). Διαπιστωμένα το φύλο είναι ένας από τους παράγοντες που υπεισέρχονται στη διαδικασία χρηματοδότησης της επιχείρησης (Carter & Rosa, 1998). Η δημιουργία νέων επιχειρήσεων μέσω των μικρών έστω χρηματοδοτήσεων εμφανίζει θετικά αποτελέσματα στην απασχόληση και τη μείωση της φτώχειας. Οι ΤΠΕ δίνουν τη δυνατότητα στις γυναίκες επιχειρηματίες να συμμετέχουν σε ενώσεις εργοδοτών, αμβλύνοντας την υφιστάμενη ανισότητα συμμετοχής στις διαβουλεύσεων και αποφάσεις. Ακόμη οι ΤΠΕ μπορούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις τηλε-ελέγχου των επιχειρήσεων βοηθώντας έτσι τις γυναίκες να ανταπεξέλθουν στις σύνθετες υποχρεώσεις τους, που τις κάνουν συνήθως να προτιμούν την εργασία κοντά στο σπίτι (NiD, 2004).

Προγράμματα Επιχειρηματικότητας στα σχολεία

Όπως φαίνεται από τη μέχρι τώρα βιβλιογραφική επισκόπηση, το σχολείο και καλείται και έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην άμβλυνση αυτών των ανισοτήτων. Το πλαίσιο είναι αυτό των προγραμμάτων Αγωγής Σταδιοδρομίας, αλλά μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το πλαίσιο των Ευρωπαϊκών συνεργασιών μέσα από το Erasmus+ αλλά κυρίως μέσα από το eTwinning. Η συνεργασία με άλλα σχολεία της Ευρώπης θα ολοκληρώσει τις δυνατότητες του προγράμματος καθώς υλοποιηθεί στο ευρύτερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα (Entrepreneurship) αποτελεί προτεραιότητα στα προγράμματα της σχολικής εκπαίδευσης και έχει καταρτιστεί και οδηγός για τους εκπαιδευτικούς (http://ec.europa.eu/education/news/2013/20130923_en.htm). Στο δε περιβάλλον του eTwinning αποτελεί απλή διαδικασία η εξεύρεση συνεργατών και η σύναψη σύμπραξης προκειμένου το σχολείο να υλοποιήσει πρόγραμμα πάνω στο ζήτημα της επιχειρηματικότητας με αυξημένη την έμφυλη προσέγγιση της. Και στις δύο περιπτώσεις η χρήση και η επικέντρωση στις ΤΠΕ αποτελεί και αυτή προτεραιότητα, με το συνδυασμό τους να αποτελεί την βέλτιστη πρακτική στην αντιμετώπιση του ζητήματος. Η αξιοποίηση του eTwinning μπορεί να λειτουργήσει και στα τρία επίπεδα μεθόδων για τη διδασκαλία της επιχειρηματικότητας στο σχολείο (European Commission, 2013).

Στο μικρο-επίπεδο, που συντελείται εντός της αίθουσας διδασκαλίας και που εμπλέκει όλο το σχολείο και τα ισχύοντα μαθήματα ή προγράμματα, μπορεί να συνδυαστούν και να αξιοποιηθούν οι ηλεκτρονικές αδελφοποιήσεις του eTwinning με την επιχειρηματικότητα.

Στο μέσο-επίπεδο, όπου απαιτείται εμπλοκή περισσότερων μελών του σχολείου και περισσότεροι πόροι, το eTwinning μπορεί να τους εξασφαλίσει, καθώς κάνει δυνατή μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας twinspace, συνεργασιών ή ασκήσεων επιχειρηματικότητας (συνεντεύξεις, διακίνηση ιδεών, δημοσκοπήσεις κλπ).

Το eTwinning εξ ορισμού κάνει τα προγράμματα να λειτουργούν και στο μακρο-επίπεδο καθώς αποκτούν ευρωπαϊκό εύρος εφαρμογής. Επιπλέον στο πλαίσιο της ψηφιακής υπόστασής τους μπορούν να λειτουργήσουν και εικονικές επιχειρήσεις (European Commission, 2014). Για το σχεδιασμό τους μπορεί να αξιοποιηθεί η υπάρχουσα καταγεγραμμένη εμπειρία γυναικείας επιχειρηματικότητας. Δηλαδή να χρησιμοποιηθούν πραγματικές εμπειρίες ως μελέτες περίπτωσης. Ένα πρώτο παράδειγμα αποτελούν οι υφάντριες σ' ένα χωριό στη Γουιάνα που πλήρωσαν για τη δημιουργία ενός ιστοχώρου για να πουλούν τις αιώρες που κατασκεύαζαν. Μέσα σ' ένα έτος πούλησαν 17 αιώρες για \$1000 έκαστη, με συνέπεια μια γιγαντιαία αύξηση στο εισόδημα τους (Sywulka, 2002). Άλλο παράδειγμα αποτελούν οι δέκα γυναίκες που ίδρυσαν το Rodwel Foundation (Zimbabwe) με αρχικό κεφάλαιο \$325, με στόχο να εκπαιδεύσουν γυναίκες στη Η/Υ. Προς τούτο αγόρασαν πρόσβαση στο Διαδίκτυο, ένα PC, έναν εκτυπωτή και ένα φωτοτυπικό μηχάνημα. Σύντομα ο αριθμός των υπαλλήλων διπλασιάστηκε (Baharul, 2009). Ένα τρίτο παράδειγμα αποτελεί στην Κίνα ο οργανισμός 'The Tianjin Women's Business Incubator (TWBI, 2007), που δημιούργησε έναν ιστοχώρο, όπου οι γυναίκες επιχειρηματίες μπορούν να αντλούν πληροφορίες για πολιτικές, για ηλεκτρονικό εμπόριο ή να ανταλλάσουν εμπειρίες και να εκπαιδεύονται.

Ο σχεδιασμός και υλοποίηση είναι σημαντικό να περιλαμβάνουν έντονα ενεργητικές τεχνικές που να οδηγούν σε δεξιότητες απόφασης λήψης αποφάσεων. Ως μοντέλο για το σχεδιασμό τέτοιων ενεργητικών δράσεων στο πλαίσιο προγραμμάτων Αγωγής Σταδιοδρομίας με έμφαση στη επιχειρηματικότητα και με κατεύθυνση την επιχειρηματικότητα των γυναικών, μπορεί να αξιοποιηθεί ο συμμετοχικός τομέας (participatory domain) που δόμησαν οι Massialas και Hurst (1978) ως συμπλήρωμα του γνωστικού, του συναισθηματικού και του ψυχοκινητικού. Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει

συγκεκριμένες δεξιότητες (Participatory skills), οι οποίες είναι απαραίτητες για την άμεση συμμετοχή σε αποφάσεις για πράγματα που μπορούν να αποτιμηθούν. Αυτές είναι :

- *Παρατηρώντας (Observing)*: Οι εκπαιδευόμενοι/ες θα πρέπει να είναι σε θέση να περιγράφουν και να υποβάλουν στον εταίρο με την μεγαλύτερη ακρίβεια ένα γεγονός ή μια κατάσταση στην αγορά εργασίας σε τοπικό ή ευρύτερο επίπεδο.
- *Υποστηρίζοντας (Supporting)*: Οι συμμετέχοντες πρέπει να στηρίζουν ενεργά με όλα τα μέσα, όλες τις διαδικασίες για την πραγματοποίηση των στόχων της σύμπραξης. Πρέπει να είναι σε θέση να ακούν να άλλους, να εκφράζουν θέσεις σχετικά με τα καθήκοντα που έχουν ανατεθεί ή και να τάσσονται υπέρ μιας θέσης άλλων μελών.
- *Προτείνοντας (Proposing)*: οι εμπλεκόμενοι πρέπει να είναι σε θέση να κάνουν κατανοητές προτάσεις με πειστικό τρόπο σχετικές με την πορεία, τα καθήκοντα, την αξιολόγηση κλπ του προγράμματος εντός συγκεκριμένων χρονικών ορίων.
- *Κινητοποιώντας (Mobilizing)* : οι δεξιότητες οδηγούν σε πετυχημένες ενέργειες πειθούς άλλων μελών ή επίτευξης υποστήριξης από αυτούς. Για παράδειγμα, για να αλλάξει η διαδικασία με την οποία έχουν ανατεθεί καθήκοντα, μια ομάδα θα πρέπει να συγκεντρώσει κάποια μορφή στήριξης από τα άλλα μέλη.
- *Οργανώνοντας (Organizing)*: αφορά σε δεξιότητες συστηματικού σχεδιασμού και προγραμματισμού ατομικών ή ομαδικών δραστηριοτήτων για την επίτευξη στόχων.
- *Αναλύοντας τη σχέση κόστους-οφέλους (Cost-benefit analysis)*: Η ανάλυση κόστους-οφέλους προϋποθέτει την προσεκτική εξέταση της κατάστασης για να εκτιμηθεί η σχετική απώλεια ή κέρδος που προκύπτει από μια συγκεκριμένη δραστηριότητα
- *Διαπραγματευόμενοι / Διευθετώντας (Bargaining/negotiating)* : είναι η ικανότητα να επηρεάζει κάποιος τους άλλους να δεχτούν μια ορισμένη απόφαση.
- *Δημιουργώντας κανόνες (Rule Making)*: είναι η δεξιότητα κατά την οποία κάποιος ή ομάδα μπορεί να θέσει, συνήθως γραπτώς, μια απόφαση καθολικά δεσμευτική.
- *Ψηφίζοντας (Voting)*: η ικανότητα να εκφράζει κάποιος με ευθύνη τη θέλησή του για μια πορεία δράσης, ρίχνοντας ένα ψηφοδέλτιο.

Για την επίτευξη των δεξιοτήτων αυτών μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα Web2.0 εργαλεία που ενσωματώνονται και στην πλατφόρμα του eTwinning, για παράδειγμα ψηφοφορία με το εργαλείο Triceder , η Ψηφιακή αφήγηση (digital story-telling), το Blogging, Padlets κλπ.

Συμπεράσματα

Τα σχολεία μπορούν να συμβάλλουν στην άμβλυνση των έμφυλων ανισοτήτων στους τομείς των ΤΠΕ και της επιχειρηματικότητας, συνδυάζοντας μάλιστα τα δύο ζητήματα προς μεγιστοποίηση του θετικού αποτελέσματος, ακολουθώντας τις ευρωπαϊκές προτεραιότητες. Το eTwinning και το Erasmus+ μπορούν να αξιοποιηθούν ως πλαίσιο λειτουργίας προγραμμάτων με έμφαση στην επιχειρηματικότητα. Ειδικότερα το eTwinning μπορεί να παρέχει εκείνα τα εργαλεία ΤΠΕ που μπορούν να προσδώσουν στο πρόγραμμα χαρακτηριστικά λειτουργίας σε όλα τα επίπεδα. Οι ενεργητικές τεχνικές συνδυασμένες με τα ψηφιακά εργαλεία, αποτελούν άριστη μέθοδο υλοποίησης. Επιπλέον για τη σχεδίαση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μοντέλο ο συμμετοχικός τομέας που προτείνουν οι Massialas και Hurst, που προσδιορίζει ακριβώς και επαρκώς τις επιθυμητές δεξιότητες που επιδιώκουν τέτοια προγράμματα. Υπάρχει όγκος καταγεγραμμένης εμπειρίας, επιτυχημένων περιπτώσεων και καλών πρακτικών που μπορούν να αξιοποιηθούν.

Ο Drucker (2001 στο Maier & Nair-Reichert, 2007) αποκαλεί τις ΤΠΕ «μεγάλο εξισωτή» (great equalizer) αλλά το σχολείο πρέπει να έχει υπόψη του ότι χρειάζονται και ευρύτερες κοινωνικές προϋποθέσεις για την άρση ή άμβλυση των έμφυλων ανισοτήτων.

Αναφορές

- Barrios, S. (2007) (Ed.). *Accounting for the Impact of Information and Communication Technologies on Total Factor Productivity: Towards an Endogenous Growth Approach*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Carter, S. & Rosa, P. (1998). The financing of male- and female-owned businesses. *Entrepreneurship and Regional Development*, 10(3), 225-242.
- Chen, D. & Dahlman, C. (2004). *Knowledge and Development: A Cross-Section Approach*. Washington DC : The World Bank.
- CSW. (2003). *Participation and access of women to the media, and information and communications technologies - Report of the Expert Group Meeting*. New York: Commission on the Status of Women.
- ESCAP. (2007). *Developing Women's Entrepreneurship and E-Business in Green Cooperatives in the Asian and Pacific Region*. New York : United Nations.
- EuroFound. (2009). *ERM case studies: Employment impact of relocation of multinational companies across the EU*. Dublin : European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- European Commission (2013). *Entrepreneurship Education and the Future of Learning. Thematic Report*. Vienna: European Commission.
- European Commission (2014). *Entrepreneurship Education: A Guide for Educators*. Brussels : European Commission.
- Hajela, S. (2005). Role of ICT in Managing Globalization. Paper presented at *International ESCAP's Conference Investment and Trade Division, Moscow, Sept. 2005*.
- ILO- International Labour Organisation (2008). *Skills and entrepreneurship: Bridging the technology and gender divide*. Geneva : International Labour Office.
- Baharul, I. (2009). Rural Entrepreneurship for Women: A Case for Wealth Creation by Africa's Rural Poor amidst Global Financial and Economic Crises. In proceedings of *African Economic Conference 2009, Addis Ababa*.
- Kuga Thas, A., Ramilo, C. & Cinco, C. (2007). *Gender and ICT*. NY: UN Development Programme.
- Massialas, B. & Hurst, J. (1978). *Social Studies in a new era*. Longman: NY.
- Maier, S. & Nair-Reichert U. (2007). Empowering Women Through ICT-Based Business Initiatives: An Overview of Best Practices in E-Commerce/E-Retailing Projects. *Information Technologies & International Development*, 4(2), 43-60.
- Ndabeni, L. (2008). *Small Medium and Micro Enterprises in South Africa's National System of Innovation*. Rio de Janeiro : The Brics countries team co-ordinators.
- NiD. (2004). *Trends in ICT Use in Women-run Micro and Small Enterprises in Developing and Transition countries*. Toronto: Networked Intelligence for Development.
- Sywulka, B. (2002). Are computers helping women in the Third World? A study on women's economic empowerment in Uganda through computer technology. Stanford, California: Stanford University.
- TWBI- Tianjin Women's Business Incubator. (2007). *Leveraging ICT to Enhance the Women's Participation in Social Development*. Retrieved 1 Dec, 2016 from <http://www.tjwbi.com/english/projects/>
- Ulusay de Groot, T. (2000). Improving Women Entrepreneurs' Access to International Markets: Networking and Enhanced Competitiveness through Technology. In *proceedings of WOMEN ENTREPRENEURS IN SMEs: Realising the Benefits of Globalisation and the Knowledge- based Economy*. Paris, 29-30 Nov 2000. Vienna : United Nations Industrial Development Organization.
- Vickery, G. & Wunsch-Vincent, S. (2009). R&D and Innovation in the ICT Sector: Toward Globalization and Collaboration. In S. Dutta & I. Mia (Eds) *Global Information Technology Report 2008-2009 Mobility in a Networked World*. Geneva: World Economic Forum.
- Γεωργόπουλος, Ν., Πολλάλης, Ι. & Αγιακλόγλου, Χ. (2000). Το Διαδίκτυο ως Μέσο Ανάπτυξης του Ηλεκτρονικού Εμπορίου στην Ελλάδα. *ΣΠΟΥΔΑΙ*, 50(3,4), 140-158.
- Υπουργείο Παιδείας (2016). *Σχεδιασμός και Υλοποίηση Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων, Αγωγής Σταδιοδρομίας και Ευρωπαϊκών Προβμάτων (Erasmus+, eTwinning κ.ά.)* (170596 / ΓΔ4/13-10-2016).